

SZEMLE

Borsa Gedeon: Michael de Hungaria élete és művének nyomtatott kiadásai. Bp. 1997. Borda Antikvárium. 228 l.

A régi Hungarus szerzők egyik rejtélyes személye Michael de Hungaria. Temesvári Pelbárt és Laskai Osvát mellett a XV. század végén és a XVI. század elején a legismertebb írók közé tartozott Európában. Prédikációs gyűjteménye, a *Sermones tredecim universales* az 1480 körülre datálható első kiadástól 1519-ig 31 alkalommal jelent meg, 1499-től átdolgozott, bővített, mutatóval ellátott formában *Evagatorium* elnevezés alatt. A reformáció elterjedésével párhuzamosan a középkori eredetű teológiai irodalom iránti érdeklődés nagyfokú csökkenését lehet megfigyelni, ennek egyik jele, hogy csaknem száz éven át nem jelent meg Michael de Hungaria munkája. A XVII. század elején ugyan két alkalommal kiadták még, de 1621 után végleg túlhaladottá vált.

Michael de Hungaria személyével és működésével a szakirodalom és az ősnymtatványok bibliográfiái a XVIII. század óta foglalkoztak, de a különféle publikációk inkább csak a zavart, a bizonytalanságot növelték, semmint a tisztázást szolgálták. Hosszú időn keresztül neki tulajdonították a *Biga salutist*, amelyet az újabb szakirodalom már Laskai Osvát műveként határoz meg. Borsa Gedeon új könyvében arra vállalkozott, hogy egyrészt a különféle tudományágak által felkutatott életrajzi adatokat rendszerezze, a köztük található tévedéseket, ellentmondásokat kiszűrje, másrészt számba vegye a fennmaradt XV. századi kéziratok másolatokat, illetve a nyomtatott kiadások példá-

nyainak mikrofilológiai vizsgálatával tisztázza a különböző edíciók egymáshoz való viszonyát és sorrendiségét.

A kötet szerkezetileg két részre tagolódik, tanulmányra (7–127.) és bibliográfiára (129–197.). A tanulmány három kérdés köré csoportosul. Az elsőben Borsa Gedeon a Michael de Hungaria életére, rendi hovatarozására vonatkozó adatokat ellenőrizve kísérelte meg életútját felvázolni. El kell fogadnunk végkövetkeztetését, miszerint személyének pontos tisztázása már valószínűleg nem lehetséges. A *Sermones tredecim universales* latin szövegében található anglicizmusok alapján hosszabb szigetországi tartózkodást, netán iskolázottságot gyanít, felvetve azt a lehetőséget is, hogy Michael de Hungaria nem Magyarországon született, a származására utaló megjelölést apjától örökölte. A *Sermones*ben található hivatkozások alapján működésének idejére nem zárja ki a XIV. századot. Ami rendi hovatarozását illeti, sok ténnyező a domonkosokra utal, de az ellenérveket is mérlegelve, eldönthetetlennek látszik a kérdés.

A tanulmány második és harmadik részében a művet, annak kéziratait és a nyomtatott kiadásokat vizsgálja. Aprólékos elemzéssel tisztázza, hogy Michael de Hungaria kéziratát átdolgozták, két részt utólag betoldottak, az eredeti 13. azonban hiányzik. A másolások során erősen romlott kézirat került Leuvenben, Johannes de Westphalia műhelyében sajtó alá, 1480 körül.

A tanulmány legterjedelmesebb része a nyomtatott kiadások regisztrálása. 1499-ben Kölnben jelentősen átalakították, az eredeti szöveg elé és

mögé új részek kerültek, címe is változott, *Evangelium Benemii* lett, a gyűjtemény keretében került a továbbiakban kinyomtatásra a *Sermones*. Az átdolgozott kiadás – és az 1611-es újabbé – sajtó alá rendezői a domonkosok voltak.

A kiadások változatainak gondos elemzéséből Borsa Gedeon elkészítette Michael de Hungaria művének XV. és XVI. századi „család-fáját”, vagyis hogy melyik korábbi szolgált a szedés forrásául. A nyomtatóhelyek alapján egy viszonylag kicsiny, ám az európai művelődésben annál jelentősebb terület képe rajzolódik ki. A 33 kiadás közül egy jelent meg Londonban, a többi nyomdaváros közül a mai Belgiumban található kettő (hat kiadás Leuvenben és egy egy pontosan nem lokalizálható helyen), Hollandiában kettő (Leiden és Deventer egy-egy), Franciaországban három (Párizsban hét, Lyonban egy és Strassburgban öt kiadás), Németországban egy (Köln tíz kiadással). Sajátos összefüggés figyelhető meg a fennmaradt 12 kéziratos másolat lelőhelye és a kiadások megjelenési helye között. Hét Angliában található, két másolat Belgiumban, egy-egy Hollandiában, Rómában és Budapesten (utóbbi azonban csak 1894-ben került az OSzK-ba, korábbi tulajdonosa ismeretlen). Borsa Gedeon tisztázza, hogy az első hat kiadás nem véletlenül készült Leuvenben: Angliában a könyvnyomtatás viszonylag későn erősödött meg, így az angol könyvszükséglet jelentős részét Németalföldön állították elő. Figyelemreméltó tény azonban, hogy Michael de Hungaria művének itáliai kiadásáról nincs adat, a Rómában, a Bibliotheca Vaticanában őrzött másolat is viszonylag késői példány, az 1494-es strassburgi kiadás 1504-ben keletkezett másolata. A jelek szerint tehát a *Sermones tredecim universales* használata elsősorban a London – Leiden – Párizs – Köln határolta négyzetben mutatható ki. Ismertsége, olvasottsága azonban ennél tágabb földrajzi körben bizonyítható, a magyarországi példányok mellett meglehetősen magas a Lengyelországban találhatóé. A fennmaradt példányok alapján természetesen csak akkor lehetne valamiféle megalapozottabb következtetést levonni, ha ismernénk a példányok történetét.

Mindenesetre az 1494-es strassburgi kiadás egyik, az OSzK-ban őrzött példányában a XVI. század elejéről származó magyar nyelvű bejegyzések találhatók.

A tanulmányt követi a bibliográfia, Michael de Hungaria műve jelenleg ismert 33 kiadásának jegyzéke. Az egyes kiadások azonosítását a vonatkozó szakirodalom közlése mellett jelentősen megkönnyíti a címlapok, illetve az impresszumatokat tartalmazó zárósorok hasonmásának közlése. A tételekhez kapcsolódik a fennmaradt példányok lelőhelyének megadása, elkülönítve található a szakirodalomban említett, de elpusztult vagy jelenleg lappangó kötetek egykori lelőhelyadatai.

Borsa Gedeon könyve a Michael de Hungaria-kérdés lehetőségek szerinti részletes tisztázása mellett módszertani szempontok miatt is jelentős. Azt példázza, hogyan lehet pusztán a nyomtatványból a nyomdatörténet és a társtudományok, a tágan értelmezett művelődéstörténet eredményeinek felhasználásával rekonstruálni egy kézirat, illetve az abból készült kiadások életútját. A kritikai vagy analitikus bibliográfia módszerét nem először alkalmazza, ezzel a módszerrel vizsgálta mintegy tíz évvel ezelőtt a magyarországi ősnymtatványokat. Ezúttal azonban térben és időben tágította vizsgálódási szempontjait, egy nyomtatvány több mint 30 kiadását elemezte, amelyek zöme az 1480–1519 közötti négy évtizedben jelent meg. Tanulmánya az eddigi szakirodalomban található tévedések, a „bibliográfiai fantomok” kiszűrése révén értékes hozzájárulás a szerzői hungarikumok minél pontosabb megismeréséhez vezető, nem sima úton.

A kötet a Borda Antikvárium kiadásában jelent meg mint az antikvárium könyvészeti sorozatának ötödik darabja. A számos illusztrációt tartalmazó bibliofil igényességű kiadvány tipográfiai megformálását Haiman György végezte; ez volt utolsó könyvterve. A szerző, a kiadó és a tipográfus áldozatos munkájából újabb értékes kiadvánnyal gazdagodott könyv- és nyomdászattörténeti szakirodalmunk.